

**HANAKLI
MAZLÛMÎ**

Yunus Zeyrek
Ankara 2001

BU KİTABIN MEVCUDU BULUNMAKTADIR

İSTEME ADRESİ:

**P. K. 24
MALTEPE-ANKARA**

Tel. 0506 468 62 45

zeyrek.y@gmail.com

**Fiyatı (posta ücreti dahil): 5 TL
(Birden fazla taleplerde indirim yapılır)**

Posta Çeki Hesabı No: 403598

İÇİNDEKİLER

Ön Söz	5
A. HANAKLI MAZLÛMÎ	7
a) Mazlûmî'nin memleketi Hanak	7
b) Hayatı	8
c) Edebî şahsiyeti	10
d) Neşriyatta Mazlûmî	17
B. ŞİİRLER.....	19
a) Koşmalar.....	21
b) Semaîler.....	64
c) Destanlar.....	68
d) Müşaaresi	149
C. ŞİİR İNDEKSİ.....	155
D. SÖZLÜK	163
E. DİZİN	175
F. EKLER.....
G. G. BİBLİYOGRAFYA

ÖN SÖZ

Türkiye’de en çok halk şâiri yetiştiren bölgenin, Erzurum, Kars, Artvin ve Ardahan çevresi olduğu öteden beri bilinmektedir. Gerçekten de halk şiirinin, en verimli çağı olan XIX. yüzyılda, **Çıldırılı Şenlik, Narmanlı Sümmanî** ve **Posoflu Zülâfî** gibi kudretli şâirlerin bu bölgeden yetişmesi tesadüf değildir.

Bu bölge âşıkları üzerinde çalışmalarımız devam ederken, yine o çağda yetişen kudretli bir şâirin de **Hanaklı Mazlûmî** olduğunu gördük. Ünlü Türkolog **M. Fahrettin Kırzioğlu** tarafından yıllar önce neşredilmiş birkaç şiirini görünce bu kanaatimiz daha da kuvvetlendi.

Ne yazık ki **Mazlûmî**’nin şiirleri kolay kolay bulunacak gibi değildi. Kırzioğlu Hocamız, 1936-37 yıllarında Posof’taki resmî görevi sırasında, bölge âşıklarının şiirlerini ve hikâyelerini derlemiş, köylerde tanıdığı okur yazar, ehl-i dil kişi ve bazı köy hocalarına defterler vererek bildiklerini yazdırmıştır. Bir yandan da zamanın yaşayan âşıklarının ağzından veya defterlerinden derlemeler yapmış, bunları düzenli bir şekilde tuttuğu defterlere eski yazıyla kaydetmiştir. Bu eserin şekillenmesinde hocamızın söz konusu defterleri ana kaynak olarak kullanılmıştır. Ayrıca kendisine gönderilen mektuplarla diğer defterlerden de yararlanılmıştır.

Elinizdeki eserde yer alan manzumeleri, eski yazılı defterlerden yeni yazıya aktardıktan sonra, hocamızla birlikte karşılaştırmalar yaparak tashih ettik. Bazı varyantları vermeyi de uygun gördük. Bunları, **koşmalar, semaîler, destanlar ve divânlar** olmak üzere dört bölüm hâlinde verdik. Tabî ki bunları da kafiye harflerine göre belli bir sıraya koyduk.

Bazı şiirlerin ilk defa nerede neşredildiğini, nereden derlendiğini dipnotlarda gösterdik. Yine bazı dipnotlarda okuyucuya yardımcı olacak kısa bilgiler de göreceksiniz.

Şüphesiz **Mazlûmî**’nin şiirleri bunlardan ibaret değildir. Onun kendi defterinin câhilce ve hoyratça ortadan kaldırıldığı, hatta sigara kâğıdı olarak kullanıldığı söylenmektedir. Bununla birlikte, başka şiirlerinin de bir gün elimize geçeceğini ümit etmekteyiz.

Bu kitabın, çok geç kalmış bir çalışma olduğu söylenebilir. Biz Posoflu Zülâfî ve Hanaklı Mazlûmî’den sonra, Sümmanî, Şenlik, Müdamî, Fakîrî, Feryadî ve daha birçok bölge âşığıyla, Hanak’ın **Zurmal** köyünden **Âşık Mahzunî** üzerindeki çalışmalarımıza devam etmekteyiz. Bu çalışmalarla, değerli âşıklarımızın, Türk edebiyatı tarihinde lâıyk oldukları yeri alacaklarını ümit ediyoruz.

Bu eserin neşriyle, güçlü bir halk şâirini ve eserlerini, edebiyat dünyasına kazandırmaktan mutluluk duyduğumuzu ifade etmeliyiz.

Kitabın ikinci basımında ufak tefek düzeltmeler ve ilâveler görülecektir. Bunlar çok önemli değişiklikler sayılmasa da, edebî şahsiyetinin ele alındığı bölümde destanlar üzerindeki değerlendirmelerde bazı değişiklikler yaptık. Destanların ismini yazdık. Ayrıca, bu baskıya, sonradan elimize geçen -dört koşma (16, 19,21, 36), bir destan (Tesellî Destanı-54) ve üç divanî (58, 61, 68) olmak üzere- sekiz manzumeyi ilâve ettik. Dolayısıyla birinci baskı 60 şiiri ihtiva etmekte iken, bu baskı, -39 koşma, 3 semaî, 12 destan ve 14 divanî olmak üzere- 68 şiiri ihtiva etmektedir.

Bu ifadelerden, Mazlûmî’nin şiirlerinin bunlardan ibaret olamayacağı, bir gün başka şiirlerinin de ortaya çıkacağı yolundaki umut ve tahminimizin yerinde olduğu anlaşılır.

Çalışmalarında, eldeki kaynaklarından istifade ettiğim ve her türlü müşkülümün çözümlenmesinde yardımını gördüğüm, ömrünü Türk tarihi, edebiyatı,

folkloru, etnoloji ve etnografyasına hasretmiş olan âlim hocamız Kırzioğlu'na şükranlarımı sunarım.

Ankara, 5 Ocak 2001

Yunus Zeyrek

Kitapta yer almayan, sonradan kaleme alınarak bir dergide neşredilen yazı:

HANAKLI MAZLUMÎ ÜZERİNE YENİ NOTLAR*

Hanaklı Mazlumî üzerine yaptığımız araştırma ve incelemeleri daha önce bir kitap hâlinde yayımlamıştık.¹ Bu kitabın önsöz yazısında, Mazlumî'nin şiirlerinin bunlardan ibaret olamayacağına ve bir gün başka şiirlerinin de ortaya çıkacağına işaret etmiştik. Aradan henüz birkaç sene geçti. İşte bir mektup ve bu mektupta yer alan şiirler arasında, daha önce görmediğimiz birkaç şiir! Tabii ki daha başka şiirlerinin olacağı da muhtemeldir.

Hanak'la komşu olan **Şavşat**'ın Kuçen/**Kocabey** köyünden **Abdülmecit Tokdemir** (1894-1974), Millî Mücadelede memleketin kurtuluşuna katılmış gönüllülerden olup aynı zamanda bir halk münevveri ve şairdi. Ehlidil ve şairlik geleneği olan bir aileden gelmektedir. Daha ziyade vatan/memleket, aşk, hayat ve öğüt üzerine kaleme aldığı birçok manzumesi bulunan Tokdemir'in basılmış ve basılmamış kitapları da vardır. Şavşat üzerine yazdığı bir manzumenin ilk dördlüğü şöyledir:

*Vardır bülbülleri bağında öter,
Öz Türkçe konuşur dili Şavşat'ın.
Gezdikçe gördükçe hem sevgin artar,
Çoruh, Kars'a işler yolu Şavşat'ın.*

Tokdemir'in "*Çoruh'a ve Kars'a işleyen yolu*" bir gün **Hanak**'a düşmüş. Bu yolculuğunu kendi ağzından özetleyelim:

"1918 yılının ocak ayı. Bir Cuma günü, cennetmekân dayım Süleyman Efendiyle birlikte Ardahan'ın Hanak nahiyesine gittik. Halk, Cuma namazı için camiye gitmekteydi. Dayım, atları karşığı çimenlikte otlatmamı söyleyerek namaz için camiye gitti. Namaz çıkışında dayımın, kısa boylu ve yaşlı bir adamla birlikte bana doğru geldiğini gördüm. Arkalarında da bir genç vardı. Bana yaklaştıklarında, yaşlı adam gence, "*Şu atları ahıra çek!*" diye emir verdi. Ben atları vermek istemedim. Yaşlı adam yüksek sesle, "*Çek olan atları!*" diye emri tekrarladı. Bana hitaben de, "*Düş önüme! Öyle mi zannediyorsun ki ettiğimiz yanımıza kalır! İşte elime geçtin. Seninle çekilecek bulgurumuz var!*" dedi.

Önüne düştüm. Bizi bir eve götürdü. "*Beni tanıdın mı yavrum?*" diye sordu. Düşündüm fakat çıkaramadım. O devam etti: "*Harpten bir sene evvel (1913) size gelmişim. Baban Talip Efendi, beni üç gün bırakmadı.*" dedi. Bunları söyleyince hemen hatırladım.

İlkbaharın ilk günleriydi. Bir sabah vakti, babam, kardeşim Hamit ve hizmetçimizle birlikte kapının önünde hızarla odun kesiyorlardı. Aşağıdan bir adam göründü, bize yaklaştı ve selâm vererek yanımıza geldi. Babamın selâmı almasıyla kucaklaşmaları bir oldu. Babamın emri üzerine odanın sobasını yaktım. Misafir odaya davet edildi ve sabah yemeği geldi. Misafir, "*Yemek yemeyeceğim. Sabahlık yedim. Esasen aşağıda birine gelmişim. Bu arada Talip Efendiyi de görmeden gitmeyeyim diye uğradım.*" dedi. Biz yemek yedik. O gün bizde kaldı.

Annem, ertesi günün sabah yemeği hazırlığına akşamdan başladı. Bu hazırlığım, kalabalık bir misafir topluluğu için olduğu anlaşılıyordu. Ferdası sabah namazını müteakip babam, köyün ileri gelenlerini ve hocalarını davet etmemi söyledi. Ben de köyü dolaşarak birçok insanı bize davet ettim.

Eve döndüğümde babamı, amcası ve çevrenin ünlü cerrahı İhsan ağa ile diğer amcalarını kendisinin davet ettiğini, birlikte oturduklarını gördüm. Fakat aklım fikrim bu misafirdiydi. Acaba bu kimdi? Yoksa babamın medrese arkadaşı mıydı... Bu merak uzun sürmedi. Davet ettiklerim eve gelmeye başlayınca, bu zat kendini tanıtmaya başladı. "*Ben Meşe Ardahan'ın Ortahanak köyünden*

* Serhat Kültür dergisi, Sayı: 17, Kasım 2004.

¹ Yunus Zeyrek, *Hanaklı Mazlumî*, Ankara 2001.

Kadir ağanın oğlu, Molla Ahmet.” deyince, şiiirleri çevre aydınları tarafından da bilinen **Mazlumî** olduğu anlaşıldı.

Yemekler yenildi, sohbetler başladı. O gün akşam yemeğinden sonra da gece yarısına kadar söz sohbet oldu. Bu misafirlik aynı şekilde üç gün devam etti. Sonra hizmetçimiz Harun’la birlikte Ardahan’a gönderildi.

İşte yıllar sonra Hanak’a geldiğimde, “*Beni tanıdın mı?*” diyen kişi buydu.

Fırsatı kaçırmamak için, Hanak’ta bir dükkân olup olmadığını sordum. Olumlu cevap alınca koşup defter ve kalem aldım . O gece sabaha kadar o söyledi ben yazdım.”

Rahmetli Tokdemir’in 27 Ocak 1967 tarihinde yazdığı bir mektupla birlikte Hocam **Kırzioğlu**’na gönderdiği hatıranın hikâyesi burada bitiyor. Bu notların altında on adet şiir var.

Şiiirlerin başındaki notlarda geçen bilgiyi de özetleyelim:

Asıl adı Ahmet’tir. Şiiirlerini **Mazlumî** mahlasıyla söyler. Köyünde bir kıza âşık olur. Kız tarafı da buna razıdır. Fakat o arada Ahmet efendinin annesi vefat eder. Babası Kadir ağa, Kışlahanak’tan bir kadınla evlenmek ister. Kadının şartı var: Hay hay, fakat kızımı da oğlun Ahmet’e almalısın! Diğer taraftan Ahmet, bu kızla evlenmek istemez ve evden kaçır. Ver elini Düz Ardahan, Artvin, Batum... Derken Tiflis, Ahıska, Niyalashor...

Aradan bir zaman geçmiştir. Bir ilkbahar günü memlekete dönerken komşularıyla karşılaşır. Hep birlikte Hanak’a doğru gelirken, kenardan geçen derenin kıyısında çamaşır yıkayan kız gelin görünür. Arkadaşları, Ahmet efendiye, “*Senin de bunların içindedir. Uzun zamandır gurbetteydin. Bu kız için bir şeyler söylemez misin?*” deyince burada iki manzume koşup söylemiş. Bunlar kitapta var.²

Tokdemir’in mektubundaki üçüncü şiir, üç dörtlükten meydana geliyor. Kitapta aynı kafiye ve redifli olmak üzere beş kıtalık bir şiir bulunmaktadır.³ Bu şiirin son dörtlüğünde sadece bir kelime farklı olup *divane*, kitapta *efsane* şeklindedir. Buradaki ilk iki dörtlük farklıdır. Mektuptaki şiiri öylece alıyoruz.

Bir güzel sevmişem taze nevrete,
Mah-cemali şems ü kamere benzer.
Olmuşam derdinden avare hasta,
Âlemde bir pare envâre benzer.
Âlemde bellidir alâdır soyu,
Dal gerdana dökmüş zernişan muyu,
Çekilmiş kudretten minadır boyu,
O yarın kameti çınara benzer.
Gezerim serseri divane gibi,
Fırsandı fevt ettim beyvane gibi,
Mazlumî ucundan pervane gibi
Kalanmış ataşta yanara benzer.

Tokdemir’in mektubunda olup bizim kitabımızda bulunmayan şiiirleri buraya alıyor ve böylece kitaptakilere beş şiir daha ilâve etmiş oluyoruz. Bu arada hem bu kadar güzel şiiirler söylemiş **Mazlumî**’yi hem de ondan bize şiir ve hatıralar bırakmış olan **Tokdemir**’i şükranla ve rahmetle anıyoruz. Ayrıca ömrünün 88. yılını idrak eden, Kars, Ardahan ve Artvin’in çok şey borçlu olduğu büyük âlim hocamız **Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu**’nu da tâzimle anıyoruz.

1.
Her resmi insana insan mı dersin,
İnsanda bir halis maya lâzımdır.
*El-hayâu min-el-iman*⁴ demişler,
Kişide ar namus hayâ lâzımdır.
Aslı şâh olmayan şâhlık edemez,
Doğru râh olmayan râhlık edemez,

² Hanaklı Mazlumî, s. 61, 31.

³ Hanaklı Mazlumî, s. 47.

⁴ “*Haya, imandandır.*”

Kevkeb şölvesiyle mâhlık edemez,
Mâh olmaya envâr ziya lâzımdır.

Mazlumî darılma öyle bir nâsa,
Kadrin bilmez öz kadrini bilmese,
Her kim iyilikle yola gelmese,
Ağzının üstüne şamar lâzımdır.

2.

Her resmi adamdan umma adamlık,
Adamda bir halis temel gerektir.
Meclis-i irfana girmek kolaydır,
Yüzü ak çıkmağa kemal gerektir.

Adamın kadrini ne bilir nâdân,
Yitirmez soyunu mert oğlu merdân,
Asil olsa haber alır kurrâdan,
Ne mülk, ne saltanat, ne mal gerektir.

Mazlumî der, böyle kurulmuş kayda,
Günde kervan kalkar haftada ayda,
Hasepten nesepten yoktur bir fayda,
Kişiye arkadaş amel gerektir.

3.

İki gözden alil olan kardaşlar,
Ne şem'ayı yakar, ne günü gözler.
Tanrı havfin çeküp töken kan yaşlar,
Ne geceye bakar ne günü gözler.

Her kimin ki ismi çıkmış künyadan,
Acep salar mısın hiç onu yâdan,
Hangi can ki elin çeker dünyadan,
Ne yılı, ne ayı, ne günü gözler.

Dediler **Mazlumî** yârin gelecek,
Bugün gelmez ise yarın gelecek,
Vahdet sarayına yarın gelecek,
Yâr niçin gelmedi, ne günü gözler...

4.

Bugün bir çift dilber gördüm,
Bir gelin bir kıza benzer.
Kız yüzünde bitmiş lale,
Gelin ak kâğıza benzer.

Kızın saçları sümbüldür,
Gelinin dili bülbüldür,
Kız açılmış taze güldür,
Gelin de nergize benzer.

Kız yüzüme baktı güldü,
Gelin işaretten bildi,
Kız benimle aşna oldu,
Gelin hile baza benzer.

Mazlum der bilmezsin nâdân
Zati yosmasın binadan,
İkisi de bir anadan,

Kız-gelin ekize benzer.⁵

5.

Ey gönül elin bağına,
Girmenin faydası yoktur.
Uğruluk ile gülünü,
Dermenin faydası yoktur.

Bir yâr ki, sana yâr olmaz,
Bir yer ki, sana yer olmaz,
Bir yerde itibar olmaz ,
Varmanın faydası yoktur.

Koparma elin bârını,
Alırsın intizarını,
Ey gönül, halkın yârını,
Sarmanın faydası yoktur.

Mazlumî der, üstün alma âhı,
Herkesin vardır penâhı,
Kalptir Hakkın nazargâhı,
Kırmanın faydası yoktur.

Kelimeler:

Alîl: Hasta, gözleri görmeyen.
Aşna: Âşina, tanıdık bildik.
Bâr: Meyve, yemiş.
Envâr: Nurlar, aydınlıklar.
Hasep: İnsanın kendi tabîî değeri.
Havf: Korku.
Hayâ: Utanma, sıklıma.
Kamer: Ay.
Kamet: Boy.
Kemal: Olgunluk, erginlik; tamlık.
Kevkeb: Yıldız.
Kurrâ: Okuyanlar.
Mâh: Ay.
Merdân: mertler, yiğitler.
Mina: Cam, billur.
Muy: Saç.
Nâdân: Kaba, anlamaz, cahil.
Nâs: İnsanlar.
Nazargâh: bakılan yer.
Nesep: Soy.
Nevreste: Yeni yetişmiş, taze.
Penâh: Sığınılacak yer.
Râh: Yol.
Resm: Şekil, suret.
Şem'a: Mumlu fitil, ışık.
Şems: Güneş.
Zerîşân: Altınla yapılan süsleme.

⁵ Mazlumî bu deyişi, sevdiği kızın ablasıyla birlikte bir komşuya giderken rastlaması üzerine söylemiş.